

#Revolucija smartphone. Na (begunsko) pot s pametnim telefonom

Abstract

The #Smartphone Revolution. Traversing the Refugee Route with a Smartphone

The main purpose of the article is to analyse the relation between digitality and migration with a focus on the case of the Balkan migratory route. The analysis is rooted in the concept of "connected migrants", who employ smartphones as a crucial tool for staying connected with others while traveling their transnational routes. A smartphone is an important signifier of contemporary migrations; its use provides the opportunity for refugees to be more autonomous, but also represents risks of increased control of migratory routes and physical violence. The article's theoretical reflections are coupled with empirical data gathered by both non-governmental organizations and the article's authors, who conducted four interviews with people who were granted international protection in Slovenia. The results show that migrants have a high level of digital literacy and are able to resourcefully use smartphones despite being pushed to technological margins and having a limited digital infrastructure. The authors also conclude that the use of smartphones exposes refugees to various techniques of control leveraged by the state. The state erases migrants' digital footprints by demolishing their phones and pushing them back to the states they came from (i.e. push-backs). On the other hand, these same digital traces help the state identify the most commonly used crossings and routes to Europe.

Keywords: smartphone, "connected migrants", digital literacy, Balkan migratory route, Slovenia

Špela Perner holds a bachelor's degree in Sociology, and is a master's student of the program Social Informatics at the Faculty of Social Sciences, University of Ljubljana. She is also the president of the student sociological association Socioklub (spelaperner@gmail.com)

Simona Zavratnik is a researcher at the Centre for Spatial Sociology, and an Assistant Professor at the Chair of Theoretical Sociology at the Faculty of Social Sciences, University of Ljubljana. She is a member of the editorial board of the Journal for the Critique of Science. (simona.zavratnik@fdv.uni-lj.si)

Povzetek

V besedilu na primeru t. i. balkanske begunske poti analiziramo presečnosti med digitalnostjo in migracijami, pri čemer izhajamo iz koncepta »povezanih migrantov«, ki so na transnacionalnih poteh povezani predvsem z uporabo pametnih telefonov. Pametni telefon je pomembni označevalec sodobnih migracijskih procesov, njegova uporaba na migracijskih poteh pa ponuja tako priložnosti (za avtonomijo beguncev) kot tudi tveganja (nadzora begunskih poti) in grožnje (npr. fizično nasilje). V prispevku teoretske refleksije soočamo z empiričnimi izsledki s terena, to je s poročili nevladnih organizacij in z intervjuji s štirimi osebami z mednarodno zaščito v Sloveniji. Rezultati kažejo na visoko digitalno pismenost in iznajdljivost migrantov pri uporabi pametnih telefonov na poti, saj jih spretno uporabljajo kljub delovanju s tehnološkega obrobja in omejeni digitalni infrastrukturi. Ugotavljamo tudi, da so begunci zaradi uporabe pametnih telefonov izpostavljeni različnim tehnikam izvajanja moči in nadzora s strani držav: na eni strani gre za brisanje digitalnih sledi o njihovem obstoju, prek uničenja in nelegalnega vračanja v predhodne države, na drugi pa za identifikacijo najpogostejših točk prehoda meja in begunskih poti v Evropo.

Ključne besede: pametni telefon, »povezani migranti«, digitalna pismenost, balkanska begunska pot, Slovenija

Špela Perner je diplomirana sociologinja, študentka druge stopnje programa družboslovna informatika na Fakulteti za družbene vede UL. Je predsednica študentskega sociološkega društva SocioKlub. (spelaperner@gmail.com)

Simona Zavratnik je raziskovalka na Centru za prostorsko sociologijo in docentka na Katedri za analitsko sociologijo FDV UL. Je članica uredništva Časopisa za kritiko znanosti. (simona.zavratnik@fdv.uni-lj.si)

Uvod: na pot s pametnim telefonom

Pametni telefoni so preoblikovali poti sodobnega človeka, pa najsi gre za turista, migranta, popotnika ali begunca. V besedilu obravnavava presečnosti med digitalnostjo in migracijami, pri čemer izhajava iz koncepta »povezanih migrantov«, osredinjava pa se na vlogo digitalnih tehnologij v sodobnih migracijah. Zlasti naju zanimajo migracijske poti v Slovenijo, povezovanje migrantov na t. i. balkanski poti, transnacionalne vezi prek pametnega telefona in problematika zaseganja ter uničevanja telefonov in s tem posledično brisanje elektronskih sledi o obstoju beguncev. Sociološka perspektiva v besedilu izhaja iz teze o spremenjenih družbenih okoliščinah v postmodernih omreženih družbah, ki so migracije transformirale tako, da jih iz polja poti v prostorih vse bolj postavljajo v polje digitalnega (glej Zavratnik in Cukut Krilić, 2020).¹ Obsežna *revolucija smartphone* je nedvomno pomembno vplivala na migracije, a je tudi opozorila na širše temeljno

1 V tisku.

vprašanje demokracije in človekovih pravic. Francis Brochet (2017) pokaže, da »demokracija smartphone« prinaša veliko obljub in veliko populizma hkrati; zadnje pa je še kako relevantno v migracijskih študijah.

Nedvomno je *homo migrant* temeljna oznaka *homo sapiensa*, migracije pa so vpisane v samo bistvo človeških družb. A medtem ko je bil temeljni označevalec tradicionalnih migracij kovček, je prtljaga sodobnega migranta pametni telefon, s katerim načrtuje poti, komunicira z družino in sorodniki v transnacionalnih prostorih, išče prehodne in varne poti, prehaja meje, potuje med vidnostjo in nevidnostjo – tako za institucije nadzora kot nemalokrat za lokalne prebivalce. Poti v družbah prihodnosti so čedalje bolj najprej »digitalne« in šele nato »prostorske«, torej ključno determinirane s tehnologijami, platformami in omrežji. Značilnost migracijskih poti z globalnega juga in vzhoda je njihova determiniranost s strani informacijskih tehnologij; pri tem pa so digitalne poti – navigirane s pomočjo različnih platform in determinirane z uporabo pametnega telefona – enako pomembne kot prostorske črte, ki definirajo različne nacionalne meje. Tematika digitalnosti se izkaže za izrazito ambivalentno, saj v temelju omogoča opolnomočenje migrantov na poti in podporo avtonomnim gibanjem migrantov, hkrati pa je tudi vir popolnega nadzora nad migrantskimi telesi skozi različne prostore (Zavratnik in Cukut Krilić, 2018).

Migracije in digitalnost: povezani migranti

O tem, da so sodobne nacionalne države vzpostavile kompleksne digitalne infrastrukture za nadzor gibanja ljudi prek meja nacionalnih držav, že dolgo ni več ni nikakršnega dvoma. A dejstvo je tudi, da te iste dosežke digitalne ere v času globalizacije uporabljajo tako sistemi nadzora kot migranti in begunci, pa tudi multinacionalke in tihotapci ter trgovci z ljudmi (Latone-ro in Kift, 2018), kar priča o množtvu akterjev, ki z različnimi cilji uporabljajo ali sledijo istim platformam. Kot poudarjava uvodoma, je za digitalnega begunca pametni telefon ključni pripomoček, to tehnološko pomagalo pa omogoča pridobitev informacij o potovanjih prek meja nacionalnih držav, o državah, v katere se preseljujejo, in o razmerah v državah, ki so jih zapustili, hkrati pa z njimi vzdržujejo komunikacijo z družinskimi člani in drugimi člani družbenih omrežij. O aktualnih migrantih in beguncih govorimo kot o akterjih kulture vezi (Diminescu, 2008: 567), ki s pomočjo informacijsko-komunikacijske tehnologije te vezi vsakodnevno ohranjajo ne glede na to, ali so na poti ali v ciljni državi. »Včeraj je bil moto: imigriraj in reži svoje ko-

renine; danes je: cirkuliraj in ostani v stikih. Ta evolucija zaznamuje novo obdobje v zgodovini migracij: obdobje povezanih migrantov.« (Diminesco, 2008: 568) Avtorica dokaže, da čedalje težje govorimo o različnih praksah mobilnosti glede na to, ali je posameznik ustaljen ali migrant, saj so prakse migrantov čedalje bolj podobne praksam »sedentarcev«, vezi med njimi pa so (načeloma) enako močne in pogoste. To je posledica spreminjanja dojemanja »prisotnosti« in »odsotnosti« v nekem prostoru, saj zaradi možnosti vsakodnevnega kontakta po spletu in telefonihi fizična odsotnost ni več ovira za ohranjanje stikov. Namesto da bi posameznika dojemali kot odsotnega od doma in prisotnega v novi državi, je ta lahko prisoten v obeh krajih, saj mu to omogoča povezovanje prek informacijsko-komunikacijske tehnologije (IKT) (Diminescu, 2008: 567).

Različne raziskave prinašajo vedenje o koristnosti povezovanja migrantov v različnih fazah poti. Tako se na vmesnih točkah, na primer v begunskih kampih v Turčiji, jasno pokaže povezanost individualne in kolektivne ravni pri uporabi tehnologije, pri čemer se vzpostavlja neformalna solidarnostna ekonomija. Ta bi morala, tako ugotavlja Smets v študiji iz leta 2017, biti osrednjega pomena pri našem dojetju povezanih beguncev. Raziskava, opravljena pri stanujočih v begunskem centru v Sanliurfi in skupnostnem centru v Istanbulu, kaže na kompleksnost uporabe tehnologij v centrih; sploh v begunskem centru se je poleg kolektivne uporabe skupnostnih tehnologij, kot so računalniki, ki jih zagotovijo upravljavci centra, vzpostavil sistem kroženja IKT. Tako so imetniki npr. pametnih telefonov s temi ravnali kot z menjalno surovino za druge potrebščine, kot so sanitetni pripomočki, hkrati pa so pridobili simbolni status (Smets, 2017: 6–8).

Podrobnejši uvid v rezultate raziskav, ki so analizirale specifični namen uporabe pametnih telefonov med begunci (glej npr. Borkert in dr., 2018), pokaže, da jim je uporaba pametnih telefonov zelo pomagala pri iskanju podatkov o ekonomski moči in politični stabilnosti ciljne države in pri identifikaciji najprimernejših držav, v katere je mogoče migrirati. Po telefonu so se po pomoč najpogosteje obrnili na prijatelje in druge begunce. Omenjena raziskava, opravljena v begunskih centrih v Berlinu, je pokazala, da begunci delujejo kot potrošniki in ustvarjalci vsebin za pomoč beguncem na poti, sploh prek vzpostavljenih transnacionalnih (digitalnih) socialnih omrežij in aplikacij za povezovanje, med katerimi so se za najbolj priljubljene izkazale WhatsApp, Viber in Facebook (Borkert in dr., 2018: 6–8). Te so se za najbolj priljubljene izkazale tudi med sirskimi begunci, sodelujočimi v raziskavi na Nizozemskem, ki so pri načrtovanju in pred odhodom na pot pogosteje uporabljali Facebook in WhatsApp, med potjo pa predvsem aplikacije WhatsApp in Google Maps, Facebook pa manj (Dekker in dr., 2018: 5). Ta

marsikje ni bil dostopen, kar je lahko eden od razlogov, da je zgolj slaba petina vprašanih vsak dan objavljala na profilu Facebook (Borkert in dr., 2018: 6–8). Rezultati te raziskave so pomembni, ker dokazujejo, da begunci na poti delujejo kot akterji sprememb, ki niso zgolj pasivne osebe, temveč kritični ustvarjalci in prejemniki (digitalnih) vsebin in znanja o migracijah, kaže pa tudi na visoko digitalno pismenost izbranega vzorca beguncev (ibid.: 8–9). Ta digitalna pismenost močno olajšuje transnacionalno povezovanje in izmenjavo koristnih informacij prek mobilnih telefonov, ki so za begunce pomembni predvsem zato, ker zagotavljajo mobilnost, izsledljivost (zmožnost opredelitve trenutne lokacije) in varnost (Gillespie in dr., 2018: 7).

Sposobnost spretne uporabe mobilnih telefonov je razvidna tudi pri upravljanju slabosti in pomanjkljivosti mobilnih telefonov in informacijske prekrvnosti (nestabilne in težko dostopne uporabe tehnologij), ki so ji migranti izpostavljeni na poti (Wall in dr., 2015), zaradi česar je več tveganja za pridobitev zavajajočih informacij. Čeprav so od pametnih telefonov migranti odvisni, se nanje lahko zanesejo le, ko imajo omrežje in delujočo, napolnjeno baterijo, dostop do elektrike in brezžičnega interneta. Prav tako morajo znati upravljati grožnjo nadzora s strani držav, kar jim uspeva z zaščito svojih digitalnih identitet, uporabo šifriranih platform (WhatsApp), zaščito informacij o načrtovani poti, udeležbo zgolj v zaprtih Facebook-skupinah in uporabo psevdonimov na družbenih omrežjih (Gillespie in dr., 2018: 2–5). V ciljnih državah pa so lahko vezi, ki so bile vzpostavljene in so se ohranile med akterji migracijskih poti, socialni kapital, ki olajšuje integracijo v skupnost; če lahko o tipičnih procesih integracije glede na dožemanje migracij kot cirkuliranja sploh še govorimo. V opravljenih raziskavah se je namreč izkazalo, da so prijatelji in znanci olajšali in pospešili socializacijo v novo skupnost, zato lahko govorimo o integraciji od spodaj navzgor, ki je prepuščena migrantom samim (Diminescu, 2008: 571).

Pametni telefoni in druge naprave so za begunce v vseh fazah poti lahko sredstvo za izvajanje komunikacijskih pravic (Leurs, 2017). S tem pojmom Leurs označuje težnje od spodaj navzgor (*bottom-up*) po dostopu do najpogosteje iskanih informacij. Izsledki raziskave *Young Connected Migrants. Comparing Digital Practices of Young Refugees and Expatriates in the Netherlands*, ki je sicer bila izvedena zgolj med mladimi begunci na Nizozemskem, kažejo, da pametne telefone begunci najpogosteje uporabljajo za izvajanje pravice do samoopredelitve, pravico do svobode izražanja, pravico do informiranosti, pravico do družinskega življenja in pravico do kulturne identitete. Vse te komunikacijske pravice so močno povezane z osnovnimi človekovimi pravicami, hkrati pa tudi same postajajo čedalje pomembnejše za delovanje v sodobnih postmodernih družbah. Te pravice akterji skušajo

uveljavljati kljub temu, da delujejo z obrobij; tako družbenih, saj so v ciljnih družbah pogosto deležni nezaupanja, sumničavosti in marginalizacije, kot tudi s tehnološkega obrobja, na katerem se morajo boriti in skrbeti, da imajo sploh omogočeno uporabo IKT-tehnologije (ibid.: 680–693).

Torej čeprav današnji begunci delujejo kot avtonomni akterji in ustvarjalci kulture vezi (Diminescu, 2008: 567), ki uspešno upravljajo digitalno prekarlost in druge ovire pri uporabi tehnologij, ki so jim izpostavljeni na poti (Wall in dr., 2015), te niso edini izzivi, s katerimi se soočajo na svojih poteh. Zavrtnikova in Cukut Krilićeva (2018: 155–158) na primeru balkanske poti, ki poteka od Bosne in Hercegovine čez Hrvaško in Slovenijo, ilustrirata problematiko tako imenovanih *push-backov*, to je verižnega vračanja migrantov čez mejo, ki jih ocenjujeta kot enega največjih problemov današnjih migracijskih politik. Pri vračanju migrantov po balkanski poti smo priča učinku domin, saj so begunci vedno vrnjeni v prehodno državo na njihovi poti ne glede na razmere v njej, pri čemer se vzorec lahko poljubno nadaljuje vse do samih izvornih držav. Med postopki na mejah so jim pogosto odvzeti mobilni telefoni, z njihovim uničenjem pa se hkrati, v dobi »e-meja« (Zavrtnik Zimic, 2003), uničujejo tudi dokazi o obstoju oseb na migracijskih poteh. Vračanje migrantov in uničenje digitalnih naprav, ki sta čedalje pogostejši praksi, begunce in migrante dehumanizirata in postavljata v vlogo popolnoma pasivnih oseb, ki postanejo zgolj nemi naslovniki sistemskih migracijskih politik od zgoraj navzdol (*top-down*). Tovrstne strategije vračanja migrantov na mejah in njihov potisk v prejšnjo državo na migracijski poti ter s tem nedostopnost do instituta azila pa v temelju pripomorejo k pisanju nehumanih življenjskih zgodb migrantov. Del teh realnosti uokvirjamo na podlagi nekaj pogovorov z begunci, še prej pa odpiramo vprašanje o strategijah nadzora, ki smejo beguncu na meji zaseči in uničiti telefon ter posledično prekiniti digitalno in prostorsko pot.

Uničevanje pametnih telefonov: brisanje e-sledi digitalnih beguncev²

V obdobju, ki je sledilo zaprtju balkanske poti in hkratni vseprisotnosti t. i. begunske krize v javnih diskurzih, smo priča novi strategiji nadzora beguncev, ki temelji na brisanju elektronski sledi, pri tem pa je osnovni prijem uničevanje mobilnih telefonov beguncem, ki jih državni organi nadzora zaustavljajo na mejah. Princip brisanja nezaželenih potnikov je v nasprotju

2 Za več glej Zavrtnik in Cukut Krilić, 2020 (v tisku).

z doslej vidnim sistemom takojšnje registracije kot temeljnega elementa evropskih, pa tudi nacionalnih migracijskih politik, ki prav z registracijo določijo statute posameznih beguncev. Pomemben premik v strategijah nadzora je namreč ta, da so z uničenjem pametnih telefonov, ki so odvzeti beguncem, sočasno izbrisani tudi elektronski odtisi ljudi v gibanju, celotne migracijske poti in begunske zgodovine skozi transnacionalne prostore. To pomeni, da je načrtovana begunska pot prekinjena, ko ugasne telefon, imetnica/imetnik pa se ne pojavi kot oseba z imenom in priimkom pred državnim aparatom. Ker je potencialni prosilec za azil izbrisan že na meji, se posledično nacionalnim državam ni treba ukvarjati še z eno prošnjo za azil. Dodatna osebna okoliščina beguncev, ki zaradi demoliranega telefona postanejo nepovezani in v povsem novih ranljivih situacijah, pa se zdi tako ali tako le kolateralna škoda. Metoda *push-backov*, nedovoljenega verižnega vračanja oziroma zavrnitev vstopov na mejah vzdolž balkanske poti je evidenten primer praks brisanja ljudi na poteh, pri čemer so izbrisane tako osebe kot njihovi digitalni odtisi. Premik, ko evropske politike, na glas ali s tihim pritrjevanjem, prikimajo brisanju ljudi, pa ne more biti razumljen kakorkoli drugače kot nadaljevanje ostrih politik vstopa in nadaljnjega zaostrovanja nadzora meja Evropske unije. V temelju odmik od doslej vidnega preštevanja, klasificiranja in segmentiranja migrantov k brisanju populacij in vračanju čim bliže k ali v izvorne države, zaznано zlasti skupaj s t. i. begunsko krizo v obdobju 2015 in po njej, opredeljujemo kot nov mejnik predružačenja migracijskih in azilnih politik. Brisanje ljudi na poti poteka s tihim soglasjem držav, skozi katere potujejo begunci.

Za ponazoritev trenda navajava podatke s terena, to je s t. i. balkanske poti, imenovane tudi bosanska pot, ki teče skozi Bosno in Hercegovino do Hrvaške in v Slovenijo in ki jo označujejo skrb zbujajoči trendi policijskega nasilja na zunanjih mejah EU, kot tudi v čakalnicah na vstop v Schengen. Nevladne organizacije, aktivisti in raziskovalci v svojih poročilih s terena opozarjajo tako na omejitve beguncev pri dostopu do azila, kot tudi na prisilno in arbitrarno vračanje, ki nima pravne podlage v azilnih postopkih in ki so izraz svojevoljnih praks verižnega vračanja. Namen sistema moči nacionalnih držav na balkanski poti je jasen: doseči popoln nadzor nad gibanji beguncev, na poti begunce zajeti in jih nato vrniti v prejšnjo državo vstopa, vse do zadnje mogoče destinacije. V tem procesu je čedalje manj pomembno, ali je naslednja država varna in/ali se v tej državi kršijo človekove pravice.

Tako so na primer ugotovitve raziskovalne misije Amnesty International Slovenija v Veliki Kladuši in Bihaću potrdile jasen trend prisilnega vračanja beguncev brez primernih pravnih postopkov. Ponazorimo s primerom družine iz Irana, ki je skušala priti v Slovenijo in tam zaprositi za azil, a je bila

najprej vrnjena na Hrvaško in nazadnje v Bosno in Hercegovino. Zgodba zagotovo ni izolirano pričevanje ujetih oseb v begunski enklavi v Veliki Kladuši:

Policija nas je nekam odpeljala. Nismo vedeli, kje smo, ker nam nihče ni ničesar povedal. Vsem, tudi našemu dojenčku, so vzeli prstne odtise. Prevajalcu smo povedali, da želimo azil, a nismo prepričani, da je to dejansko tudi povedal policiji [...] Potem so nas dali v policijski avto in nas odpeljali. Mislili smo, da bomo šli v center za prosilce za azil, a so nas peljali na slovensko-hrvaško mejo. Potem so nas predali hrvaški policiji. (Amnesty International, 2018: 5)

Na Hrvaškem so družini dali začasno dovoljenje, da v državi ostane sedem dni, nato pa so jo potisnili nazaj na naslednjo mejo, torej na hrvaško-bosansko: »Policija nam je rekla, naj pokažemo dokumente, potem so nam jih strgali in nas peljali na mejo z Bosno in Hercegovino.« (ibid.) In veliko beguncev, s katerimi so se pogovarjali na terenu, je govorilo tudi o nasilju in brutalnih metodah policije, o pretepanju, uničevanju in zasegu telefonov in denarja (ibid.: 15). »Hrvaška policija je pretepala ljudi, vzela njihove telefone in denar,« je povedal begunec iz Alžirije. Skupina iz Sirije je povedala: »Ko so nas predali Hrvaški, so naša imena zapisali in nas fotografirali. Potem so nas peljali na hrvaško-bosansko mejo, kjer so nam uničili mobilne telefone.« (ibid.)

Seveda te nezakonite prakse niso omejene le na t. i. bosansko pot. Poročila navajajo na primer množično vračanje oseb iz Makedonije v Grčijo zlasti v letu 2016, pogosto z znatno uporabo nasilnih metod; Madžarska je Srbijo razglasila za varno tretjo državo in na tej podlagi množično prevažala ljudi na drugo stran žice; leta 2016 je vračanje celo legalizirala z določilom, da bo vsaka oseba, ki jo bodo v radiju osmih kilometrov od žice našli brez dokumentov, vrnjena v Srbijo (Bezbec in dr., 2016). Policija je ljudi v nekaterih primerih »potiskala« stran od državnih mej tudi znotraj države: na primer bivajoče v unsko-sanskem kantonu, ki je hkrati mejni kanton s Hrvaško, so prisilili, da so se vrnili v Sarajevo, četudi so nekateri imeli t. i. rumeno karto, torej dokument prosilca za azil, ali pa so ljudi, ki so bivali v Bihaću, potisnili proti meji unsko-sanskega kantona (Heinrich Boll Stiftung, 2018).

Najnovejša poročila potrjujejo, da je vračanje postalo institucionalizirana strategija vlad za spoprijemanje z migracijami na njihovih ozemljih in da so organizirana z najvišjih ravni, kar je gotovo tudi posledica dejstva, da so sporočila, ki jih glede tovrstnih praks pošilja Evropska unija, dokaj nejasna,

leporečje na ravni institucij EU pa tovrstne prakse legitimizira (Border Violence Monitoring Network, 2019). Mreža organizacij Border Violence Monitoring Network je tako julija 2019 zabeležila 40 primerov vračanja, ki je vključevalo 579 ljudi, največ – 20 – je bilo primerov vračanja iz Hrvaške v Bosno in Hercegovino, od tega je šlo v osmih primerih za verižno vračanje iz Slovenije na Hrvaško in potem v Bosno in Hercegovino (ibid.). Na tej podlagi so zaključili, da je vračanje postalo pomemben, četudi neuraden del migracijskih režimov v Evropski uniji in drugod (ibid.: 3).

Kako na konceptualni ravni brati prakso potiskanja ljudi prek meja nacionalnih držav oziroma stran od zaželene končne destinacije in hkrati uničevanja digitalnih sledi ter odtisov, ki so ključen vir navigiranja sodobnih migracijskih poti? Uničevanje telefonov je več kot samo naključna strategija, saj ne gre le za zaseganje naprav, temveč za fizično uničenje dokazov o obstoju njegovega lastnika. Izbris digitalnih odtisov poti, pogovorov in tako dalje izbriše tudi obstoj beguncev na poti; tako se nadzor meja nacionalnih držav zdi konsistenten, saj je neprepustna meja spet »obvarovana«, tokrat pred digitalnimi begunci. Glede na aktualna poročila nevladnih organizacij in raziskovalcev ter aktivistov na terenu moramo ugotoviti, da države na balkanski poti novim beguncem ne dajejo zaščite, temveč jih raje porinejo nazaj v državo, iz katere so prišli; tako sta nasilje in ustrahovanje zamenjala nudenje varnosti in zaščite osebam na poti.

Jasno je, da ambivalentna narava digitalnih poti ni le način opolnomočenja oseb na poti, temveč zanje pomeni tudi tveganje, saj begunci z uporabo pametnih telefonov tvegajo sistematičen nadzor nad svojimi telesi, potmi in načrti. Pametni telefon torej ni le objekt, ki ga je treba zajeti in uničiti, da bi izbrisali sledi; geolokacijski podatki so za begunce orodje navigacije in preživetja, a državnim in nedržavnim akterjem omogočajo tudi, da jih nadzorujejo, izključujejo, ujamejo in zapirajo (Gillespie in dr., 2018). Priča smo, kot je zapisal Bigo (2015: 58), »biopolitičnemu upravljanju prebivalstva na mejah« v obliki orodij za nadzorovanje, kot so satelitski sistemi za spremljanje in senzorji. Ljudem se, če niso del podatkovnih sistemov, na primer če nimajo vizuma, preprečuje vstop; preprečevanje morebitnega nezaželenega vedenja v prihodnosti naj bi upravičevalo tehnologijo in upravljanje nadzora na daljavo tako v imenu domnevne zaščite migrantov/beguncev kot družbene skupine kot v imenu zaščite zunanjih mej Evropske unije (Bigo, 2015). Tovrsten nadzor torej hkrati razkriva strukturo moči in zanikanje pravice dostopa na ozemlje Unije ter izključevanje iz »mi-skupnosti« in državljanstva, to je kulturne in identitetne skupnosti na eni strani ter politične na drugi. Zdi se, da so begunci, ki se jim omogoči dostop do mobilnih telefonov, del nove skupine »izbrisanih«, ki so ujeti na digitalnih poteh. To seveda

pomeni, da je potencial za njihovo avtonomno delovanje čedalje manjši, da se povečujejo neenakosti in da se begunce hkrati izključuje iz polja komunikacijskih pravic. Nadzor in izključevanje razkrivata strukturo moči, ki se kaže v zavračanju vstopa na ozemlje EU in izključitvijo iz »naše« skupnosti in državljanstva, kar ustvarja novo populacijo izbrisanih, ujetih vzdolž digitalnih poti. Vračanje na meje in zunaj zunanjih meja držav EU spremljajo neznosne in dehumanizirane razmere življenja v begunskih enklavah, kar v letu 2019 v naši bližini lahko zelo nazorno spremljamo na primeru Bosne in Hercegovine, in ni presenetljivo, da so razmere v begunskem kampu v Vučjaku v bližini Bihaća v nedavnem poročilu avtorji primerjali s taboriščem v Calaisu (Border Violence Monitoring Network, 2019).

Podobna poročila o dogajanju na mejah in upravljanju migracij je mogoče najti tudi znotraj slovenskih meja. Pobuda Info Kolpa je eden od primerov organiziranja dela javnosti z namenom pridobitve podrobnejšega uvida v postopke sprejemanja in vračanja migrantov na mejah. V svojem poročilu iz leta 2019³ so skušali prikazati nejasnosti in nezakonito ravnanje nekaterih policistov na mejah, ki so migrantom selektivno preprečevali možnost zaprositve za azil. Izhajali so iz podatkov o vloženih prošnjah za azil, katerih število je maja v junij drastično upadlo, s čimer se je v tem kontekstu pojavil sum protipravnega ravnanja v postopkih sprejetja prebežnikov na mejah. Jasno so prikazali številne primere iz svoje akcije vzpostavitve telefonske številke za pomoč prišlekom, s pomočjo katere so lažje posredovali njihove prošnje za azil pristojnim službam. Pokazalo se je, da obstaja veliko nejasnosti glede kriterijev za odobritev prošenj, samih procesov zaprositve, odobritve in/ali vračanja, usoda nekaterih uporabnikov te številke pa tudi pozneje ni bila znana. Eden od razlogov za izgubo komunikacije z uporabniki storitev oziroma za izgubo sledi za njimi je po mnenju avtorjev poročila tudi zaseg ali uničenje mobilnih telefonov beguncev zaradi izvajanja preiskave, ali zaseg in uničenje v procesu vračanja nazaj v BiH s strani hrvaških policistov (Info Kolpa, 2019). S tem jim je bilo preprečeno povezovanje med begunci in tudi z osebami v ciljnih in izvornih državah; zgodila se je osama, izolacija beguncev, ki so bili zdaj povsem prepuščeni birokratski obravnavi in postopkom v centrih, kamor so bili vrnjeni. Ne smemo pa spregledati niti dejstva, da ko nimaš telefona, ne moreš opraviti niti urgentnega klica, ko gre za življenjsko ogroženost. V nadaljevanju uporabo pametnih telefonov za namene povezovanja, kot tudi problematiko nevarnosti uničenja ali zasega telefonov aktualizirava na primeru intervjujev z begunci, ki so prispeli v Slovenijo.

3 Poročilo poobjavljamo tudi v tej številki ČKZ, glej prejšnji prispevek (op. ur.).

Povezovanje migrantov na balkanski poti: intervjuji z begunci⁴

Metodološki okvir

V okviru priprave diplomskega dela in raziskovalnega dela v Centru za prostorsko sociologijo na FDV so bili opravljeni štiri intervjuji z osebami, ki so v Sloveniji pridobile mednarodno zaščito. Intervjuji so trajali od štirideset do devetdeset minut, opravljeni so bili na javnih krajih, ki so jih izbrali respondenti, v vseh primerih je to bila kavarna v Ljubljani. Vsi respondenti so bili moškega spola, njihova starost je od 20 in 40 let, prihajajo iz držav Severne Afrike in Bližnjega vzhoda, v Sloveniji pa bivajo najmanj štiri mesece in največ leto in pol.

Trije od štirih intervjuvancev so v Slovenijo prispeli po tako imenovani balkanski poti, torej čez Turčijo, Grčijo, Bosno in Hercegovino, Hrvaško, do Slovenije. En respondent je prispel iz Italije, od koder so ga dodelili Sloveniji v okviru programa kvot.⁵

Za pogovore sva pripravili polstrukturiran vprašalnik, ki je bil zastavljen tako, da je spraševal po uporabi pametnih telefonov pri načrtovanju poti, med potjo in na cilju. Poudarek je bil na uporabi mobilnih telefonov za povezovanje z osebami doma in v ciljnih državah, spopadanju z ovirami (npr. pomanjkanje infrastrukture za polnjenje baterij, morebitne kraje ali poskusi kraj telefonov in podobno) in uporabi aplikacij, ki so bile v pomoč pri morebitnem povezovanju. Zemljevid (slika 1) prikazuje osnovne poti in informacije o poteku poti štirih posameznikov, prav tako so nakazane prisilne vrnitve na mejah (kjer se poti verižijo) in sodelovanje beguncev s tihotapskimi mrežami. Na tem mestu opomnimo, da je iskanje stikov s tihotapci s strani migrantov posledica strukturne kriminalizacije migracij in neprehodnih meja, zaradi česar migrantom nemalokrat ostaja edina dostopna alternativa obrat k tihotapcem. Gre za tiho ekonomijo, ki jo evropske politike s svojim delovanjem omogočajo in v resnici tudi izdatno podpirajo.

4 Za podrobnejšo analizo glej Perner, 2019.

5 Gre za ukrep Evropske unije, financiran v okviru Evropskega sklada za begunce, v okviru katerega so osebe, ki potrebujejo mednarodno zaščito, preseljene iz ene države (ne)članice EU v drugo; ukrepi so v diktaciji evropskih politik namenjeni razbremenitvi azilnih sistemov v posameznih državah in enakomerni razporeditvi sprejetih beguncev. Glej Evropska komisija, generalni direktorat za komuniciranje, 2019.

Slika 1: Migracijske poti v Slovenijo

Na begunsko pot s telefonom in prenosnimi baterijami

Iz pogovorov z begunci spoznamo, da večina respondentov ni izvajala posebnih priprav na pot, izstopal je le en respondent, ki se je pripravljaj predvsem fizično, in sicer tako, da je pozimi plaval v morju v Tuniziji in s tem svoje telo privajal na nizke temperature in izredne razmere. Druge priprave in organizacija poti so bile vezane predvsem na finance, torej delo in zbiranje denarja za pot, in preskrbo s tehnologijami, ki zdržijo dolgo pot in različne vremenske razmere. Trije intervjuvanci so poudarili predvsem nabavo prenosnih baterij (t. i. *power bankov*) na sončno napajanje, s čimer so si zagotovili daljšo neodvisnost od virov električnega napajanja. Prenosne baterije so namreč omogočile napajanje telefonov ne območjih brez elektrike. Prav tako so vsi trije imeli pripravljene plastične vrečke, v katere so zavijali telefone in prenosne napajalnike, da jim vreme in voda ne bi škodila.

Od štirih respondentov je eden imel stike z osebami v ciljni državi že prej, to so bili kolegi športniki, s katerimi so se povezovali v okviru borilnih veččin,

ki jih trenira. Ti so mu obljubili pomoč, ko bo prispel na Hrvaško (bivanje, pridobivanje dovoljenj), a je prej naletel na prisilno vračanje (*push-back*) s strani hrvaške policije in bil vrnjen v Srbijo. Z znanci iz Hrvaške je bil v stiku tudi, ko je bil na poti. Pri enem od respondentov je pot trajala dobri dve leti z vmesnimi daljšimi postanki v državah; na meji med Eritrejo in sosednjo državo mu je telefon že bil odvzet, tako da mu je bilo tako rekoč onemogočeno že začetno načrtovanje poti s telefonom, zanašal se je predvsem na osebna poznanstva in navodila. Dva od štirih vprašanih sta potovala v manjši skupini (do pet ljudi, najpogosteje so to bili prijatelji), dva pa v večjih (v skupini osmih oziroma sedeminštiridesetih oseb).

Na poti je bilo pomemben dejavnik premagovanje meddržavnih razlik, kar se poleg denimo lingvističnih ovir v našem primeru nanaša tudi na tehnološki oziroma informacijski vidik. Da lahko sploh uporabljaš pametni telefon in aplikacije, je treba imeti SIM-kartico, ki so jih respondenti kupili predvsem v begunskih centrih vzdolž poti; eden v Veliki Kladuši, eden v Grčiji in eden v Turčiji. Gre za mednarodne SIM-kartice, ki so jih lahko uporabljali v vseh državah na poti. Z njimi so lahko dostopali do interneta povsod, kjer je bil signal, pomembno vlogo so pri tem igrali begunski centri, v katerih so poleg nakupa SIM-kartic lahko tudi napajali telefone in prenosne baterije.

Zato so kar trije respondenti vsaj za kratek čas bivali v begunskih centrih, za kar so se odločili sami, saj so (kot pravijo) v centrih lažje dostopali do elektrike, interneta, osnovnih potrebščin in informacij, koristnih za pot. Nastanjeni so bili v centrih v Veliki Kladuši v Bosni in Hercegovini ter v centrih v Črni gori, Grčiji in Turčiji, tudi v Libiji; »Smo bili, ja, tam je bil internet, vtičnice [...] ampak v Bosni so razmere zelo slabe, imajo zgolj šotore, voda ni čista.« (Tunizija, osebni intervju, 2019, 30. julij)

Respondent, ki je bival v centru v Libiji, je poudaril slabše razmere v tamkajšnjem centru v primerjavi z evropskimi. Intervjuvanec iz Sirije, ki je bival v centru v Grčiji, je posebej omenil sodelavce Alpha centra, ki so jim poleg hitre pomoči s telefoni nudili tudi osnovno učenje jezikov, ki jih lahko uporabijo na poti. Ko niso bivali v begunskih centrih, a so vseeno potrebovali vtičnice za polnjenje baterij in prenosnih baterij, so se trije respondenti in njihovi spremljevalci obrnili na lokalno prebivalstvo. Tako respondent iz Sirije poroča, da so do elektrike dostopali v kavarnah predvsem v Bosni in Hercegovini, intervjuvanec iz Tunizije pa ima izkušnjo z zatekanjem v lokalno mošejo, v kateri so lahko prespali in napolnili telefone. Pomoč so, na primer v Sloveniji, dobili tudi pri prebivalcih vasi, ki so jim ponudili hrano, prenočišče in dostop do elektrike. »Imeli smo polnilne baterije, ki se polnijo na sonce, in elektriko smo našli v barih. Pili smo kavo in prosili, ali si lahko napolnimo mobilne baterije.« (Sirija, osebni intervju, 2019, 31. julij)

Na poti so pametne telefone uporabljali za dva osrednja namena: prvič za uporabo zemljevida – in s tem preverjanje lastne lokacije – in drugič za komunikacijo z družino in sorodniki v domačem kraju, z osebami v ciljnih državah in s tihotapci. Za preverjanje lastne lokacije so najpogosteje uporabljali aplikaciji MapsMe, ki deluje tudi brez internetne povezave, in Google Maps. Komunicirali pa so predvsem prek aplikacij Messenger (Facebook) in WhatsApp.

Pri dveh migrantih, ki sta potovala v skupinah, se je pokazalo, da sta posedovanje pametnega telefona in znanje o uporabi tehnologije pomemben dejavnik zaupanja. V skupini, katere del je bil intervjuvanec iz Sirije, so preostali člani najbolj zaupali tistemu, ki je imel največ informacij, in tedaj, ko so preostali bili brez telefonov – najsi so jim jih vzeli najsi so se aparati poškodovali –, prepustili vodenje tistim, ki so naprave še imeli. Tem je bil dodeljen položaj vodje skupine. Podobno je bilo v primeru migranta iz Palestine, ki je del poti prepotoval v skupini osmih oseb; ker je edini imel telefon, odporen proti vodi, je prevzel vlogo vodnika skupine in osebe, na katero so se preostali migranti obrnili, ko so potrebovali informacije. »Potoval sem v skupini in ker sem imel dober telefon (Iphone 7), so mi zaupali vodenje in prevajanje, vendar smo se s prvo skupino v Grčiji ločili [...] Pozneje sem se pridružil drugi.« (Palestina, osebni intervju, 2019, 8. avgust)

Telefoni, nasilje, nedovoljeno vračanje

Del vprašalnika se je navezoval na morebitne grožnje in tveganja, na katera so begunci naleteli na poti. Spraševali smo, ali so doživeli grožnje, odvzem dokumentov, pametnih telefonov in drugih naprav in ali so bili deležni kakršnegakoli nasilja ali izkoriščanja. Pozornost je bila namenjena predvsem dvema viroma potencialnega nasilja; nasilju s strani policistov in uradnih oseb in nasilju s strani tihotapcev. Vsi respondenti so se namreč vsaj na eni točki odločili za premikanje s pomočjo tihotapcev, do katerih so najpogosteje prišli prek kontaktov, ki so jih dobili v lokalnih barih in kavarnah. Takole pričajo:

Vsak kraj, bar, je imel še prostor, v katerem si lahko prišel v stik s tihotapci, in sam sem vedno polnil telefon in prenosno baterijo, medtem ko sem se dogovarjal s tihotapci za naprej. (Palestina, osebni intervju, 2019, 8. avgust)

Bili smo v kavarni, šli do natakarja, povedali, da smo iskreni in da nikomur nič nočemo, ampak da bi radi prišli do Bosne, če nam lahko da kakšne informacije ali omogoči stik s tihotapci, ker bi radi isto noč nadaljevali pot. Rekel mi je: pet minut. Prišel je z nekim tipom, s katerim smo v pol ure uredili vse. Dobro je bilo, da so bili tudi drugi migrant zraven, da smo šli skupaj. (Tunizija, osebni intervju, 2019, 30. julij)

Ne morem reči, da je tisto, kamor te nastanijo tihotapci, zares kamp [...] Je bolj zapor, 400 ljudi na kupu v velikem prostoru, nagnetenih, ne moreš niti spati, ker ni prostora, tako da je zapor, nekateri so celo umrli tam, nekateri dočakajo Evropo, drugi ne. (Eritreja, osebni intervju, 2019, 1. avgust)

Eden od respondentov je bil deležen fizičnega in psihičnega nasilja s strani tihotapca, še eden pa izkoriščanja. Kljub obljubljenima in plačanima dvema avtomobiloma, ki naj bi deset oseb pripeljala na cilj, so namreč dobili le enega z mladoletnim voznikom, ki ni imel vozniškega izpita in je povzročil dve prometni nesreči, v katerih je bilo več huje ranjenih, en otrok pa je zaradi posledic nesreče umrl.

Poleg tihotapcev so jim grozili in nad njimi izvajali nasilje tudi policisti na mejah, pri čemer neposrednemu fizičnemu nasilju ni bil izpostavljen nobeden od respondentov. Vsi vprašani so ob stiku s policisti poudarjali, da so miroljubni, in prosili za mirno obravnavo ter se zavedali recipročnega učinka bega in nasilja.

[V] svoji glavi sem odmisлил nasilje kot opcijo, policiji smo želeli pokazati, da smo navadni ljudje. Rekli jim smo: vemo, da smo na Hrvaškem, mejo smo prečkali nelegalno, prosimo, ne storite ničesar, smo mirni. In veš, če sem jaz policist in nekdo tako govori z mano, bom mirnejši. Če pa storiš kaj slabega ali zbežiš, bo huje. (Tunizija, osebni intervju, 2019, 30. julij)

So pa bili tarče nasilja drugi člani skupin, s katerimi so potovali intervjuvani. Čeprav niso bili deležni fizičnega nasilja, so na nekaterih območjih morali trpeti različne psihične pritiske, odvzem mobilnih telefonov, in sicer za preprečitev nadaljevanja poti in za evidenco najpogostejših ciljnih držav. Vse to je bilo pozneje mogoče uporabiti za preprečitev nadaljnjih migracij.

Na Hrvaškem so nas prijeli in nas vrnilo v Bosno, pred tem pa nam na postaji vzeli telefone in pregledali cilj našega potovanja. Policisti so rekli, da nam morajo vzeti telefon, a jim na začetku nisem dovolil, dovolil sem jim, da pregledajo zemljevide, a naj ne vzamejo, vendar na koncu vseeno so. (Tunizija, osebni intervju, 2019, 30. julij)

Mojega prijatelja so kaznovali, mu vzeli telefon, denar in imetje in ga odpeljali v zapor za dve noči, a so ga izpustili. (Palestina, osebni intervju, 2019, 8. avgust)

Vsi respondenti so bili na eni ali več točkah na državnih mejah zavrženi ali vrnjeni v prejšnje države. Eden od vprašanih je bil vrnjen v prejšnjo državo vsaj štirikrat, vsi drugi pa enkrat ali dvakrat. Trem respondentom so na poti vzeli telefon, enemu na začetku poti oziroma pri prehodu v sosednjo državo, dvema pa tik pred ciljno državo. Oba sta poudarjala prikrajšanost, ki sta jo zaradi tega čutila, in oteženo potovanje ter strah pred izgubo stikov z domačimi. Vsi so si pametne telefone ponovno priskrbeli v Sloveniji. Eden od štirih respondentov je pametni telefon izgubil med potjo in bil brez naprave pet dni, zatem je kupil novo.

Vsi vprašani so ocenili posedovanje pametnega telefona na svoji poti kot zelo relevantno, saj gre za zagotavljanje občutka varnosti s prepoznavo trenutne lokacije, olajšavo komunikacije v lokalnih okoljih (prevajalniki besedil), možnostjo komuniciranja z domačimi in tudi možnostjo poklicati reševalno vozilo, če je potrebno. Respondenti so označili pametni telefon kot napravo, ki v ciljni državi omogoča lažje gibanje znotraj skupnosti; s pomočjo navigacije spoznavajo mesto, s pomočjo brskalnikov iščejo storitve, ki se jih lahko poslužijo, s prevajalniki besedil lahko vzpostavljajo osnovno komunikacijo z lokalnim prebivalstvom in širšo skupnostjo, zaradi prisotnosti na socialnih omrežjih pa lahko ohranjajo stike z izvorno skupnostjo in hkrati – kot je bilo tudi omenjeno – vzpostavljajo nove stike v Sloveniji.

Povezovanje migrantov

Uporaba pametnih telefonov za vzpostavljanje in ohranjanje transnacionalnih vezi se je tudi empirično pokazala za življenjsko realnost migrantov. Najpogostejši namen uporabe pametnih telefonov med vprašanimi je poleg aplikacij za orientiranje v prostoru namreč ohranjanje stikov s sorodniki in prijatelji v izvorni državi. Čeprav je bil naš vzorec intervjuvanih majhen, pa se je izkazal za zelo raznolikega, s specifičnimi izkušnjami potovanja, kar

se sklada s Portesovim poudarjanjem transnacionalnih migracijskih tokov kot zelo raznolikih (Portes, 2015: 7), pametni telefoni pa so se izkazali kot sredstvo, ki zagotavlja prisotnost (ali vsaj vtis prisotnosti) v več krajih hkrati (Diminescu, 2008: 567). To se je pokazalo pri ohranjanju stikov z družinami in prijatelji, ki so ostali v državah izvora; posebej v primeru intervjuvanca, ki ima v Palestini ženo in dva otroka, s katerimi je nenehno v stiku, saj dobiva fotografije njihovih doživetij in novic iz domačega kraja, hkrati pa čakajo, da se ponovno združijo v Sloveniji. Pomen transnacionalnih povezav se je pokazal tudi v primeru intervjuvanega iz Tunizije, ki je že pred odhodom na pot imel stike s kolegi iz Hrvaške, s katerimi ga družijo treniranje istega športa in so mu pomenili kontakt, ki bi mu lahko olajšal gibanje po Hrvaški.

Povezanost kolektivne in individualne ravni pri uporabi tehnologije, o kateri piše Smets na primeru begunskih centrov (Smets, 2017: 6–8), se je v primeru naših vprašanih lepo pokazala na sami poti, ko so nekaterih potujoči v skupinah ostali brez telefonskih in drugih naprav. Takole priča eden od intervjuvancev:

Na območju med Turčijo in Grčijo smo imeli prometno nesrečo in sem zato naslednjih pet dni preživel brez telefona, nihče ni vedel, kje smo, družina je bila zaskrbljena, jaz pa še bolj prestrašen [...] Telefon je na poti zelo pomemben. V bolnišnici sem spoznal moškega, kateremu sem pomagal in mu skril telefon in SIM-kartico v spodnje perilo, da mu ju ne bi vzeli, čeprav so nam pozneje vse (preostale) stvari vrnili. (Palestina, osebni intervju, 2019, 8. avgust)

V primerih, ko je imel telefon le kakšen član skupine ali nihče, se je skupina organizirala tako, da so za vodjo postavili eno od oseb, ki je pametni telefon še imela, in/ali osebo, ki je posedovala največ informacij in znala tuje jezike, kot v primeru migranta iz Palestine. Nobeden od vprašanih s telefoni sicer ni ravnal kot z menjalno surovino, kot opisuje Smets, a so si naprave posojali med sabo, včasih pa so jih za kratek čas dobili od tihotapcev (primer migranta iz Eritreje). Ko je migrantu telefon posodil tihotapec, naprava ni bila »pametna«, za uporabo pa je moral plačati. Migrantom so jih posodili zgolj zato, da so lahko kontaktirali z družinami, naj jim pošljejo denar za tihotapce: »Tihotapci ti dajo telefon, a zgolj za nekaj minut, pa še plačati moraš, da lahko pokličeš sorodnike, naj ti pošljejo denar, ki ga daš tihotapcem. To je bil v času brez telefona edini način za vzpostavitev stika.« (Eritreja, osebni intervju, 2019, 1. avgust)

Med vprašanimi so se za najpogosteje uporabljane izkazale aplikacije

MapsMe in Google Maps, od komunikacijskih pa predvsem Messenger in WhatsApp, vsaj eden od štirih pa socialna omrežja uporablja še v politične namene oziroma namene ozaveščanja o stanju v svoji izvorni državi in pozivanju k spremembam. Vsi respondenti so se izkazali za digitalno pismene in večje uporabe aplikacij in naprav v namene olajšanja poti in pridobivanja informacij, najsi bo o tihotapcih, ciljnih državah, sami poti ali okolju. V tem smislu lahko pritrdimo Borkertu in drugim (2018: 6–9), da begunci tudi na sami poti in v ciljni državi lahko delujejo kot avtonomni akterji, pisci (digitalnih) vsebin in ozaveščeni uporabniki tehnologije, ki jo uporabljajo, da si olajšajo lastni položaj in za transnacionalno povezovanje.

V Sloveniji so se respondenti s pomočjo pametnih telefonov veliko lažje znašli v novem okolju; kot so opisovali, so z napravami lažje pridobili osnovno znanje slovenščine in poiskali kraje za druženje in preživljanje časa, npr. knjižnico. To prepoznavamo kot prej omenjene prakse integracije »od spodaj navzgor« (Diminescu, 2008: 571), s katerimi migranti pridobivajo stike, poznanstva in znanje o novi družbi, hkrati pa sami prispevajo svoje izkušnje in znanja. Slednje lahko ilustriramo s primerom migranta iz Palestine, ki je po izobrazbi reševalec oziroma zdravstveni tehnik, na tem področju pa prostovoljno deluje še naprej. Podobno je aktiven tudi respondent iz Eritreje, ki sodeluje z raziskovalci in aktivisti v Sloveniji in na šolah predstavlja svojo migracijsko zgodbo, s čimer prispeva k novemu vedenju in hkrati k socialnemu in kulturnemu kapitalu, za katerega upamo, da se bo razvijal dvosmerno; v mikrointegraciji gre za pridobivanje novih znanstev in graditev prijateljskih mrež na podlagi neposrednega stika z nosilcem migracijske izkušnje.

Sklep: pametni telefon in digitalni begunci

Pametni telefoni so ključni identifikatorji sodobnih begunskih poti, a tudi mobilnosti v postmodernih družbah na splošno. V besedilu obravnavava ozek izsek, ki na primeru t. i. balkanske begunske poti (vrh je leto 2015, pot pa vodi skozi domala vse balkanske države do Slovenije in naprej proti ciljnim državam v središču Evropske unije) obravnava presečnosti med digitalnostjo in migracijami, pri čemer izhajava iz koncepta »povezanih migrantov«, zanima pa naju pomen digitalnih tehnologij v sodobnih migracijah. Pregled teoretske produkcije, prav tako pa tudi podatki organizacij s terena in intervjuji s sicer maloštevilnimi begunci na balkanski poti pričajo o pametnem telefonu kot ključnem orodju načrtovanja poti, označevanja

lokacij, ugotavljanja prehodnosti meja, komuniciranja z lokalnimi prebivalci, nevladnimi organizacijami, tihotapci – skratka vzpostavljanja interakcij z vsemi akterji, s katerimi begunci na poteh prihajajo v stik.

Opirajoč se na vedenje s terena meniva, da je izhodišče sodobnih migracijskih poti, da se na pot podaš, ko/če si dobro opremljen, kar pomeni, da razpolagaš s pametnim telefonom in ustreznimi aplikacijami, to je pripomočki za načrtovanje in izvedbo čim bolj gladkega in preprostega potovanja na želeni cilj. Torej je digitalna pismenost umeščena v samo jedro migracijskih procesov pri premagovanju dolgih razdalj, na katerih se begunci srečujejo s povsem nepredvidljivimi situacijami na terenu, pa se upravičeno lahko vprašamo, ali je brez tega prenosnega digitalnega načrtovalca sama migracija sploh še mogoča. Kako torej razumeti poskuse in dejanske prakse odvzemov in uničevanja pametnih telefonov beguncem drugače kot namerno oteževanje in preprečevanje migracij; to je procesa, ki ga opredeljujeva kot brisanje digitalnih in prostorskih poti beguncev, kar posledično vodi k izbrisu beguncev, ki so najprej zaustavljeni na meji, zatem vrnjeni v prejšnjo državo, prej ali slej pa spet registrirani v katerem od begunskih taborišč, kjer zopet napolnijo telefon in zberejo motivacijo za naslednji poskus prečkanja meja do jedrne Evrope nekje med Nemčijo in Skandinavijo.

Pametni telefoni kot dnevnik poti in vtisov z nje nam razkrivajo mnogoterost izkušenj potovanj, najsi bo to namerno, načrtovano ali prisilno, potencialne sledljivosti pa očitno prepoznavajo tudi službe za nadzor; to po eni strani rezultira v odvzemih naprav in sledenju najpogostejšim potem, na drugi pa v ravno nasprotnem, tj. uničevanju sledi o obstoju lastnika pametne naprave, kar lahko označimo za popolno razčlovečenje migrantov na njihovih poteh. Ob digitalni pismenosti (Borkert in dr., 2018: 8–9) kljub delovanju s tehnološkega roba (Leurs, 2017: 680–693) in sposobnosti organizacije kljub omejenim tehnološkim virom sodobni begunci očitno resnično delujejo kot akterji vezi (Diminescu, 2008) in družbeno gibanje, ki daje nevidnim slabostim pametnih tehnologij kot sredstev za nadzor vidnost ter posledično razkriva nove dimenzije dožemanja prostorskosti, digitalnosti in organiziranosti družb.

Literatura

Bez nec, Barbara, Mark Speer in Marta Stojić Mitrović (2016): *Governing the Balkan Route: Macedonia, Serbia and the European Border Regime*. Rosa Luxemburg Stiftung Southeast Europe. Dostopno na: <https://bordermonitoring.eu/wp-content/uploads/2017/01/5-Governing-the-Balkan-Route-web.pdf> (21. oktober 2019).

- Border Violence Monitoring Network (2019): *Illegal Pushbacks and Border Violence Reports*. Julij 2019. Dostopno na: <https://www.borderviolence.eu/balkan-region-report-july-2019/> (21. oktober 2019).
- Borkert, Maren, Karen E. Fisher in Eiad Yafi (2018): The Best, the Worst, and the Hardest to Find: How People, Mobiles, and Social Media Connect Migrants In(to) Europe. *Social Media + Society* 4(1): 1–11. Dostopno na: <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/2056305118764428> (21. oktober 2019).
- Brochet, Francis (2017): *Démocratie smartphone. Le populisme numérique, de Trump à Macron*. Editions Francois Bourin.
- Dekker, Rianne, Godfried Engbersen, Jeanine Klaver in Hanna Vonk (2018): Smart Refugees: How Syrian Asylum Migrants Use Social Media Information in Migration Decision-Making. *Social Media + Society* 4(1): 1–11. Dostopno na: <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/2056305118764439> (21. oktober 2019).
- Diminescu, Dana (2008): The Connected Migrant: An Epistemological Manifesto. *Social Science Information* 47(4): 565–579.
- Evropska komisija, Generalni direktorat za komuniciranje (2019): *Migracije in azil*. Dostopno na: <https://op.europa.eu/s/nDp0> (21. oktober 2019).
- Gillespie, Marie, Souad Osseiran in Margie Cheesman (2018): Syrian Refugees and the Digital Passage to Europe: Smartphone Infrastructures and Affordances. *Social Media + Society* 4(1): 1–12. Dostopno na: <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/2056305118764440> (21. oktober 2019).
- Heinrich, Böll Stiftung (2019). *People on the Move in Bosnia and Herzegovina in 2018: Stuck in the Corridors of the EU*. Dostopno na: https://ba.boell.org/sites/default/files/people_on_the_move_in_bosnia_and_herzegovina_-_21-02-2019_-_web.pdf (25. oktober 2019).
- Info Kolpa (2019): *Poročilo o nezakonitih kolektivnih izgonih na slovensko-hrvaški meji*. Dostopno na: <https://push-forward.org/porocilo/report-illegal-practice-collective-expulsion-slovene-croatian-border> (30. november 2019).
- Latonero, Mark in Paula Kift (2018): On Digital Passages and Borders: Refugees and the New Infrastructure for Movement and Control. *Social Media + Society* 4(1): 1–11. Dostopno na: <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/2056305118764432> (21. oktober 2019).
- Leurs, Koen (2017): Communication Rights from The Margins: Politicising Young Refugees' Smartphone Pocket Archives. *International Communication Gazette* 79(6–7): 674–698.
- Perner, Špela (2019): *Pametni telefoni kot sredstvo povezovanja migrantov pri doseganju »trdnjave Evrope«*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Portes, Alejandro (2015): Introduction: Immigration, Transnationalism, and Development: The State of the Question. V *The State and The Grassroots*.

- Immigrant Transnational Organizations in Four Continents*, A. Portes in P. Fernandez-Kelly (ur.), 1–24. Oxford: Berghahn.
- Smets, Kevin (2018): The Way Syrian Refugees in Turkey Use Media: Understanding “Connected Refugees” Through A Non-Media-Centric and Local Approach. *Communications: The European Journal of Communication Research* 43(1): 113–123.
- Wall, Melissa, Madeline Otis Campbell in Dana Janbek (2017): Syrian Refugees and Information Precarity. *New Media & Society* 19(2): 240–254.
- Zavratnik Zimic, Simona (2003): Constructing “New” Boundary: Slovenia and Croatia. *Revija za sociologiju* 34(3–4): 179–188.
- Zavratnik, Simona in Sanja Cukut Krilić (2018): Digital Routes, Digital Migrants: From Empowerment to Control Over Refugees’ Digital Footprints. *Družboslovne razprave* 34(89): 143–163.
- Zavratnik, Simona in Sanja Cukut Krilić (2020): *Digitalni begunci, Transformacije migracijskih poti ali ko pametni telefon nadomesti kovček*. Ljubljana: FDV in ZRC SAZU (v tisku).